

अनुसूची- २

(दफा ४ तथा अनुसूची-१ को भाग-२ सँग सम्बन्धित)

		
चौरजहारी नगरपालिका		
स्थानीय राजपत्र		
खण्ड : २	संख्या : ९	मिति : २०७५/०२/०९
भाग-२ चौरजहारी नगरपालिका		

प्रमाणीकरण मिति : २०७५/०२/०९

बाल क्लव/सञ्जाल गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका, २०७५

प्रस्तावना

नेपालको संविधानको मौलिक हकमा उल्लेख भएको बालबालिकाको सहभागिताको अधिकार तथा नागरिकहरूको संगठन स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हनु पाउने अधिकारको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा सहयोग पुर्याउन, नेपाल सरकारले लागू गरि आएको बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीति अन्तर्गत बाल समूह गठन तथा सहजीकरण प्रक्रियालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न गराउन, स्थानीय तहलाई सहयोग पुगोस भन्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले यो निर्देशिका जारी गरेकाले यहि निर्देशिकालाई प्रभावकारी रूपमा स्थानीय तहसम्म कार्यान्वयन गर्नका लागि यस चौरजहारी नगर पालिका रुकुम पश्चिमले स्थानियकरण गरि जारी गरेको छ ।

परिच्छेद १ : प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- १) यस निर्देशिकाको नाम बाल क्लव गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका २०७४ रहको छ ।
- २) यो निर्देशिका तुरुन्तै लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकाको प्रयोजनका लागि निम्न परिभाषा कायम गरिएको छ :

१. **स्थानीय तह** : स्थानीय तह भन्नाले गाँउपालिका तथा नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरपालिका र त्यस अन्तर्गत रहने वडा कार्यालय समेतलाई जनाउनेछ ।
२. **सेवा प्रदायक कार्यालय** : नेपाल सरकार अन्तर्गत स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह गरिरहेका स्वास्थ्य चौकि, विद्यालय श्रोत केन्द्र, प्रहरी चौकि तथा गैरसरकारी निकायहरूलाई जनाउनेछ ।
३. **बाल समुह** : यस निर्देशिका बमोजिम गठन भई स्थानीय तहमा सुचिकृत भएका १८ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरूको संगठनलाई जनाउनेछ ।
४. **बाल सञ्जाल** : यस निर्देशिका बमोजिम गठन भएका बाल समुहहरूको सञ्जाललाई जनाउनेछ ।
५. **विशिष्टीकृत बाल समुह** : विश्वब्यापी प्रचलनमा रहेका नियम तथा नेपाल सरकारका विशिष्टीकृत निकायले विशिष्ट उद्देश्यले निर्माण गरेका समुहहरू : जुनियर रेडक्रस, राष्ट्रिय रोट्याक्ट क्लब, लियो क्लब, रेयुकाइ समुह जस्ता विशेष समुहलाई जनाउँदछ ।
६. **सहजकर्ता** : बाल समुहको गठन तथा सञ्चालनका लागि यस निर्देशिका बमोजिम नियुक्त व्यक्तिलाई जनाउँदछ ।
७. **सहयोगी संस्था** : स्थानीय तहमा बाल समुहलाई सहयोग गर्ने तथा बाल सहभागिताका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेका अनुमती प्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरू ।
८. **सामाजिक परिचालक** : स्थानीय तहमा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नियुक्त सामाजिक परिचालक ।
९. **संरक्षक शिक्षक** : विद्यालयमा बाल समुहलाई सहयोग तथा सहजीकरण गर्न तोकिएको शिक्षक ।

३. निर्देशिकाको उद्देश्य

यस निर्देशिकाले निम्न उद्देश्य लिएको छ :

१. बालबालिकाको संगठन स्वतन्त्रताको अधिकारलाई ब्यबस्थित र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
२. बाल समुहहरूको गठन, सञ्चालन तथा सहभागितालाई अर्थपूर्ण, नैतिक, सुरक्षित र पारदर्शी तथा समावेशी बनाउने ।
३. बाल मैत्री स्थानीय सुशासनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा टेवा पुर्याउने ।
४. बालक्लवहरूलाई एकद्वारा प्रणालीमा मार्फत क्रियाशिल गरि बालसहभागीतको सुनिश्चितताको लागि सहयोग गर्ने ।
५. सबै बालक्लव वा समुहहरूको गठन, क्षमता विकास र परिचालनमा एक रुपता ल्याउने ।

४. निर्देशिकाको कार्यान्वयन

१. स्थानीय तहमा बाल समुह गठन तथा सहजीकरणका लागि यस निर्देशिका बमोजिम गर्नु गराउनु सबै स्थानीय तहहरूको दायित्व हुनेछ ।
२. बाल सहभागिता तथा बाल समुह सहजीकरणमा क्रियाशिल राष्ट्रीय गैसस, अन्तर्राष्ट्रीय गैसस तथा विकास साझेदारहरूले यस निर्देशिकाको प्रचार प्रसार गर्नु र यस बमोजिम गर्न गराउनु उनीहरूको जिम्मेवारी हुनेछ ।
३. विशिष्टीकृत बाल समुहहरूको सन्दर्भमा यो निर्देशिका लागु हुनेछैन ।

परिच्छेद २ : बाल समुहको गठन प्रकृया

५. बाल समुहका किसीम

१. **बाल समुह भन्नाले** : सामान्यतया ३० जना वा सो भन्दा बढी बालबालिका भेला भई कुनै निश्चित विषय वा क्षेत्रका बालबालिकाका सरोकारहरूमा कार्य गर्ने तथा उक्त क्षेत्रमा बाल अधिकारको प्रचार प्रसार र अनुगमन गर्न गठन गरिएको समुहलाई नै बाल समुह मानिनेछ ।
२. सबै बाल समुहहरू स्थानीय निकायमा अनिवार्य सुचिकृत र नविकरण हुनपर्नेछ ।
३. एक विद्यालय र एक समुदायमा एक बाल समुह रहनेछ । विभिन्न उमेर र विषयगत बाल समुहहरू सोही बाल समुह अन्तर्गत उप समुहका रुपमा क्रियाशिल हुन सक्नेछ ।
४. बाल समुहको गठन गर्दा तल दिइएका २ वटा उमेर समुहका (५ देखि ११ वर्ष उमेर समुह र १२ देखि १८ वर्ष उमेर समुह) आधारमा छुट्टा छुट्टै गठन गर्नुपर्नेछ ।
५. बाल समुह सामान्यतया ५ प्रकारका हुनेछन् :

५.१ समुदायमा आधारित बाल समुहहरु :

- कुनै निश्चित भुगोलभित्रका बालबालिकाहरुलाई समेटेर वा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रलाई कार्यक्षेत्र बनाएर गठन भएका बाल समुहलाई समुदायमा आधारित बाल समुह भनिनेछ ।
- नेपालको सन्दर्भमा कुनै टोल, वस्ती, वडा भित्र बाल समुह गठन गर्न सकिन्छ ।
- यस्ता बाल समुहले सम्बन्धित भुगोल भित्रका सबै उमेर लिंग, जाती, आर्थिक हैसियत तथा शारिरिक अवस्थाका बालबालिकाहरुलाई समेट्ने र उनीहरुको उचित प्रतिनिधित्व तथा सहभागीता हुने सुनिश्चित गरिनुपर्नेछ ।
- यसरी बन्ने बाल समुहमा उक्त क्षेत्रभित्र बसोबास भएको बालबालिका मात्र सदस्य बन्न सक्नेछन् ।

५.२ विद्यालयमा आधारित बाल समुहहरु :

- कुनै विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरुलाई समेटेर उक्त विद्यालय भित्र बाल अधिकार अनुगमन तथा प्रवर्द्धन गर्न गठन भएका बाल समुहलाई विद्यालयमा आधारित बाल समुह भनिनेछ ।
- विद्यालयमा आधारित बाल समुहहरुले सबै जातजाती, कक्षा, लिंग र शारिरिक हैसियतका बालबालिकाहरुको उचित प्रतिनिधित्व र सहभागीता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।
- यसरी बन्ने बाल समुहमा सदस्य बन्नका लागि सम्बन्धित बालबालिका उक्त विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययनरत हुनुपर्दछ ।

५.३ विषयगत बाल समुहहरु :

- विषयगत रूपमा निश्चित विषयहरु जस्तै बालिकाहरुको मात्र सवाल, जलवायु परिवर्तन, बाल श्रम, एच. आइ. भि. एड्स जस्ता विषयहरुमा कार्य गर्न समुदायमा विशिष्ट ढंगले विषयगत बाल समुहहरु गठन गर्न सकिनेछ ।
- समुदायमा लुकेर रहेका वा समुदायमा पर्याप्त रूपमा सम्बोधन हुन नसकेका विशिष्ट विषयहरुमा आधारित रहेर गठन भएका बाल समुहलाई विषयगत बाल समुह मानिनेछ ।
- विद्यालय भित्र यस्ता बाल समुह गठन भएमा उक्त समुहलाई विद्यालय स्तरीय बाल समुहकै उपसमुह मानिनेछ ।

५.४ विशिष्टीकृत बाल समुह :

- अन्तर्राष्ट्रीय रूपमा नै स्थापित स्वयंसेवा अभियान तथा सँगठनहरु, नेपाल सरकारका विशिष्टकृत निकायले विशेष प्रकृतिका आफ्नो संस्थागत बाल समुह गठन गर्न सक्नेछन् । जस्तै जुनीयर रेडक्रस, स्काउट, लियो, रोटयाक्ट, आदि ।
- यीनीहरुको गठन र व्यवस्थापन विधि स्वयं यसका महासंघ, संरक्षक निकाय तथा स्थापित मान्यता र विधानहरु बाट सञ्चालित हुनेछन् ।

५.५ बाल समुह सञ्जाल :

- स्थानीय तह गाँउपालिका र वडा स्तरमा सुचीकृत भएका बाल समुहहरु एक आपसमा भेला भइ एक आपसका काम र अभियानहरुलाई साथ सहयोग गर्ने तथा एक आपसका सरोकारहरुलाई सामूहिकीकरण गर्न बाल समुह सञ्जाल गठन गरिनेछ ।
- यसरी बाल समुह सञ्जाल गठन गर्दा समुदायमा आधारित, विद्यालयमा आधारित तथा विषयगत बाल समुहहरु सम्मिलित हुन सक्नेछन् ।

६. बाल समुह गठनका लागि सुचना, भेलाको आयोजना तथा अभिमुखिकरण

१. समुदायमा आधारित बाल समुह गठन गर्न चाहने जो कोहिले पनि बाल समुह गठन गर्ने औचित्य र कारणहरु समेत स्पष्ट पारी न्युनतम पनि ७ दिन अगावै सम्बन्धित समुदायका बालबालिका तथा अविभावकहरुलाई खुला सुचना दिनुपर्नेछ ।
२. यसरी दिइने सुचना सरल नेपाली भाषामा र आवश्यकता अनुसार स्थानीय समुदायको अन्य भाषाहरुमा समेत दिनुपर्नेछ ।
३. सुचना उपलब्ध गराउने विधिमा स्थानीय विद्यालय भवन, वडा कार्यालय, नागरिक सुचना केन्द्र, सामुदायिक सहकारी तथा बचत समुहका कार्यालयहरु, उपभोक्ता समितिका कार्यालय भवन, प्रहरी चौकी, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय र पहुँचमा आएका बालबालिकाहरुलाई मौखिक रुपमा भेलाका लागि जानकारी दिन सकिनेछ ।
४. बाल समुह गठन गर्ने भेलामा न्युनतम पनि ३० जना बालबालिकाहरुको उपस्थिती हुन जरुरी छ ।
५. बाल समुहको गठन गर्ने भेला बालबालिकाको लागि सहज पहुँच भएको र सुरक्षित स्थानीय सार्वजनिक स्थल वा भवनहरुमा आयोजना गरिनुपर्दछ ।
६. बाल समुह गठन भेलामा निम्न विषयहरुमा अभिमुखिकरण तथा छलफल गरिनुपर्दछ :
बाल अधिकारको अवधारणा, बाल सहभागिताको अधिकार, बाल सहभागितामा नेपालका नितिगत व्यवस्थाहरु, स्थानीय तहमा बाल समुह गठन गर्नुको कारण र योजना, बाल समुहको मुख्य उद्देश्य र कार्यक्रमहरु ।
७. अभिमुखिकरण तथा जानकारीहरु सरल र बालबालिकाले बुझ्ने भाषामा गरिनुपर्दछ । यदी बहुसंख्यक सहभागी नेपाली भाषा बुझ्ने खालका छैनन् भने स्थानीय भाषामा अभिमुखिकरण र छलफल चलाइनु पर्नेछ ।
८. भेलामा सहभागी सबै बयस्क तथा बालबालिकाहरुको छुट्टाछुट्टै उमेर, जाताजाती र लिंग समेत जनाउने गरी उपस्थिती गराउनुपर्नेछ ।
९. विद्यालयमा आधारित बाल समुह गठन गर्दा भने विद्यालय भित्र सबै कक्षामा सुचना प्रदान गरिनुपर्दछ । भेलाको आयोजना विद्यालय परिसर भित्रै प्रधानध्यापक, तोकिएको शिक्षक वा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको उपस्थितीमा गरिनुपर्नेछ ।
१०. विषयगत बाल समुह गठन गर्दा स्थानीय समुदायमा वा विद्यालय जहाँ गठन गर्ने हो त्यसै अनुरूप सुचना गर्ने र भेलाको आयोजना गरिनुपर्नेछ ।

७. नेतृत्व चयन

१. बाल समुह गठन गर्न नियम ६ बमोजिमको भेलामा सहभागी बालबालिकाहरुको सहमती भएमा बाल समुहको नेतृत्व चयन गरिनुपर्नेछ ।
२. बाल समुहको नेतृत्व तल उल्लेखित मध्ये कुनै एक विधिबाट चयन गर्न सकिनेछ । कुन विधिबाट चयन गर्ने भन्ने निर्णय स्वयं उपस्थित बालबालिकाहरु माझ छलफल गरी तय गरिनु पर्नेछ :
 - ✓ बहुपदीय नेतृत्व : बाल समुहमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सह सचिव, कोषाध्यक्ष तथा विषयगत संयोजकहरु तय भएको नेतृत्व ।
 - ✓ चक्रिय नेतृत्व : बाल समुहमा निश्चित संख्यामा कार्यसमिति सदस्य बन्ने । कार्यसमितिबाट एक अध्यक्ष र सचिव तोक्ने । अर्को बैठकमा अहिलेको सचिव अध्यक्ष हुने र कार्यसमितिको कुनै सदस्य सचिव बन्ने । यही प्रकृया आगामी बैठकहरुमा दोहोरिदै जाने ।
३. बाल समुहको कार्यसमिति संख्या ९ देखि ११ सदस्यीय सम्म बनाउन सकिनेछ भने साधारण सदस्य संख्या ३० जना सम्मको बनाउन सकिने छ ।
४. बाल समुहले आवश्यकता अनुसार उपसमितिहरु गठन गरी कार्यक्रमहरु गर्न सक्छन् उपसमितिमा ३ देखि १५ जना सम्म सदस्य बन्न सक्नेछन् ।
५. बाल समुहको नेतृत्वमा उपलब्ध भएसम्म ५० प्रतिशत बालिका, ३० प्रतिशत दलित, ५ प्रतिशत अपाङ्गता भएका सदस्यहरुका लागि सिट संख्या आरक्षित गराइनु पर्नेछ ।
६. एकै बालक वा बालिका दुइ वा सो भन्दा बढी बाल समुहको नेतृत्वमा बस्न पाइनेछैन । तर बाल समुहका नेतृत्वमा रहेको सदस्य सञ्जालको नेतृत्वमा भने बस्न पाउनेछ ।

७. समुदायमा आधारित बाल समुहको नेतृत्व न्यूनतम प्रत्येक २ वर्षमा परिवर्तन हुन पर्दछ, भने विद्यालयमा आधारित बाल समुहको नेतृत्व परिवर्तन हरेक वर्ष हुनुपर्दछ ।
८. एकै ब्यक्ति बाल समुहको एउटै पदमा एक कार्यकाल भन्दा बढि समय बस्न हुँदैन ।
९. बाल समुहका सदस्यहरु बिचमा नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा विवादहरु आएमा निम्न अभ्यासहरु गर्नुपर्नेछ :
- ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यले आफुले बाल समुहलाई कसरी सकृय र बलियो बनाउने भन्ने विषयमा अर्को सदस्य प्रति नकारात्मक धारणा व्यक्त नगरी छोटो प्रस्तुती गर्न लगाउने ।
 - ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यहरु बिच मात्र छलफल गराइ सहमती गराउने ।
 - ✓ नेतृत्वलाई चक्रीय नेतृत्व प्रणालीमा परिवर्तन गर्ने ।
 - ✓ नेतृत्व गर्न चाहनेहरु बिच विभिन्न समिति बनाई उक्त समितिको जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।
 - ✓ माथी उल्लेखित तरिकाबाट विवाद समाधान नभएमा नेतृत्वका लागि सदस्यहरु माझ मतदान गराउने । यसरी मतदान गराउँदा प्रचार प्रसार गर्न नपाउने ब्यबस्था गर्ने ।

८. सञ्जालहरुको गठन

१. बाल समुहहरु बिच आपसी समन्वय, सहकार्य बढाउने तथा सवालहरुको सामुहिकीकरण गर्ने र एक आपसबाट सिकाइका अवसर सृजना गर्न कम्तिमा ९ देखी १५ जना सम्मको बाल समुह सञ्जालको गठन गरिनेछ ।
२. बाल समुह सञ्जाल वडा / नगर स्तरमा गठन गरिनेछ । स्थानीय तहमा आवश्यकता महसुस भएमा जिल्ला तहमा पनि बाल समुह सञ्जाल गठन गरी सञ्चालन गर्न सकिने छ ।
३. बाल समुह सञ्जाल गठन गर्नका लागि (वडा र नगर) तहमा बाल समुहहरुको प्रतिनिधि भेलाको आयोजना गरिनेछ ।
४. यसरी भेला आयोजना गर्दा सञ्जालले समेट्ने क्षेत्रका (समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) बाल समुहहरुलाई भेलाको मिति भन्दा १० दिन अगावै सुचना प्रदान गरिनुपर्दछ । सुचनामा निम्न जानकारीहरु आवश्यक हुन्छ : भेलाको मिति, समय र स्थान, भेलामा छलफल हुने विषयहरु, भेलामा आमन्त्रण गरिएको प्रत्येक बाल समुहको प्रतिनिधि संख्या (जातजाती, लिंग समेत तय गरिएको भए) सो समेत स्पष्ट गरी, भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध हुने सुविधा, भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध नहुने सुविधा, अन्य ।
५. बाल समुहका प्रतिनिधिहरुले भेलामा सहभागी हुन निम्न कुराहरु अनिवार्य हुनेछ :
- आफ्नो बाल समुहमा छलफल गरी निर्णय गरेको हुनुपर्दछ,
 - विद्यालयबाट भेलामा सहभागी हुन तथा सञ्जालको नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न सहमती दिइएको हुनुपर्दछ,
 - समुदायमा आधारित बाल समुहको हकमा भेलामा सहभागी हुन तथा नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न अविभावकको सहमती हुनुपर्ने छ ।
६. वडा तथा नगरस्तरिय बालभेलाका लागि सहभागीको छनौट :
- क) वडाभेला:**
- ✓ वडा अर्न्तगत प्रत्येक समुदाय तथा टोल स्तरमा गठन भएका बालक्लवका सदस्यहरुको भेलाले आफु मध्येबाट छनौट गरि पठाएका ३ जना (बालक १, बालिका १ र अपांगत, दलित तथा लोपन्मुख समुदायबाट १ जना)
 - ✓ वडा अर्न्तगत पर्ने विद्यालयमा गठित बालसमुहको भेलाले छनौट गरि पठाएका २ जना (बालक १ र बालिका १)
- ख) गाँउ/नगर/उपमहानगरपालिका स्तरीय बालभेला :** गाँउ, नगर तथा उपमहानगरपालिका अर्न्तगतका वडास्तरीय बालसंजालले आफु मध्येबाट छनौट गरि पठाएका ३ देखी ५ जना (बालक १, बालिका १ र बालिका, अपांगता, दलित तथा लोपन्मुख समुदायबाट ३ जना) सम्मको बालप्रतिनिधिहरु ।
८. सञ्जालको नेतृत्व चयन पनि भेलाको सहमतीको आधारमा नियम ८ मा ब्यबस्था भए बमोजिमको गरिनुपर्दछ ।
९. सञ्जालको नेतृत्वको पुनर्गठन प्रत्येक १ वर्षमा गर्नुपर्दछ ।

९. नेतृत्व चयनमा प्रतिस्पर्धा र सहकार्यको व्यवस्थापन

१. बाल समुह तथा सञ्जालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिकाहरु माझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्नका लागि सके सम्म चुनाव हुने अवस्था आउन दिनुहुँदैन ।
२. सम क्षमताका प्रतिस्पर्धिहरुलाई सहमती गराई एक आपसलाई स्विकार्न सक्ने बनाउन पहिलो प्रयत्न गर्नुपर्नेछ ।
३. प्रतिस्पर्धी बालबालिकाहरुलाई चक्रिय नेतृत्व, संयोजन समुह वा उपसमितिहरुको गठनबाट पनि विभिन्न जिम्मेवारीहरु प्रदान गरी उनीहरुको भुमिका र सक्रियतालाई सहयोग गर्न सकिनेछ ।
४. बालबालिकाहरु माझ हुने प्रतिस्पर्धामा वयस्कहरुको प्रभाव र स्वार्थ तथा चाहना र प्रभाव बाट मुक्त राखिनु पर्नेछ ।

१०. आवद्धता तथा सुचिकरण

१. समुदायमा तथा विद्यालयमा गठन भएका बाल समुहहरु गठन भएको १ महिनाभित्र स्थानीय तह (गाँउपालिका, नगरपालिका र वडा कार्यालय) मा सुचिकृत हुनुपर्दछ ।
२. विद्यालयमा गठन भएका बाल समुहको आवद्धता स्वयं विद्यालय सँग र समुदायमा गठन भएका बाल समुहको आवद्धता स्थानीय तहका वडा कार्यालय, गाँउपालिका वा नगरपालिकाको कार्यालयसँग रहन्छ ।
३. बाल समुह सुचिकरण हुँदा नाम, उद्देश्य, कार्यसमितिको नाम, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क, आवद्ध निकाय खुलाइएको हुनुपर्दछ ।
४. सुचिकृत बाल समुहहरु हरेक वर्ष अद्यावधिक हुनुपर्दछ । यसरी अद्यावधिक हुँदा अद्यावधिकको निवेदन, बाल समुहको वार्षिक भेलाको उपस्थिती र विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क र बाल समुहले अधिल्लो वर्ष सम्पन्न गरेका कार्यक्रमहरुको सुची संलग्न गर्नुपर्दछ ।
५. विद्यालयमा आधारित बाल समुहले नविकरण गर्दा सम्बन्धित विद्यालयको सिफारिश पत्र पनि आवश्यक पर्दछ ।
६. बाल समुहको नाम भेलाका सहभागी बालबालिकाहरुले आपसी सहमतीमा जुराउनेछन् । बाल समुहको नाम त्यसै क्षेत्रको अर्को बाल समुहको नामसँग मिल्नेमा अर्को नाम राख्नुपर्नेछ ।
७. बाल समुहको नामसँग कुनै पनि निजि वा गैससहरुले आफ्नो नाम जोड्न हुँदैन ।
८. स्थानीय निकायमा बाल समुह सुचिकरण हुनुको अर्थ स्थानीय निकायबाट आर्थिक वा अन्य श्रोत उपलब्ध हुने सुनिश्चितता मानिने छैन ।
९. बाल समुहको सुचिकरण तथा नविकरणका लागि सहजकर्ता निकाय, व्यक्तिले अनिवार्य उपस्थित भई प्रमाणीत र सहमती गर्नुपर्नेछ ।
१०. सुचिकृत तथा नविकरण भएका बालकलबको विवरण सम्बन्धित स्थानीय तहले बालबालबालिकाको स्थिति प्रकाशन सँगै समावेश गरी प्रकाशन गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद ३ : सहजकर्ता सम्बन्धि व्यवस्था

११. सहजकर्ता संस्था, निकाय र व्यक्तिहरु:

१. बाल समुहको गठन तथा सञ्चालन वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्थाको अनुपस्थितीमा मान्य हुनेछैन ।
२. प्रत्येक बाल समुहको एक वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्था हुन जरुरी हुन्छ ।
३. सहजकर्ताले बाल समुहको बैठक, योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा विषयगत छलफललाई सहजीकरण गर्ने, उनीहरुलाई सही र उपयुक्त उपायहरु सुझाउने तथा श्रोत सम्म उनीहरुको पहुँच बनाउन सहयोग गर्नुपर्नेछ ।
४. बाल समुहका गतिविधि र त्यसबाट उत्पन्न परिणाम प्रति सहजकर्ता व्यक्ति, संस्था वा निकायको पनि नैतिक जिम्मेवारी रहनेछ ।
५. सहजकर्ताको छनौट प्रकृत्यामा बाल समुहको सहमती र स्विकार्यता अनिवार्य रहनेछ ।

१२. वयस्क सहजकर्ताको चयन

१. प्रत्येक बाल समुहको वयस्क सहजकर्ता अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
२. वयस्क सहजकर्ता बाल समुह गठन गर्न सहयोग गर्ने संस्था वा स्थानीय निकायले नियुक्त गर्नेछ ।

३. वयस्क सहजकर्ताले सहजीकरण गरेबापत बाल समुहसँग कुनै पारिश्रमिक लिन हुँदैन । तर सहयोगी संस्था वा स्थानीय निकायले निश्चित पारिश्रमिक वा प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
४. वयस्क सहजकर्ता न्युनतम १२ कक्षा उत्तीर्ण तथा १९ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको व्यक्ति हुनेछ ।
५. विद्यालयमा आधारित बाल समुहको सहजकर्ता शिक्षकहरु मध्येबाट, समुदायमा आधारित बाल समुहको सहजकर्ता स्थानीय बाल संरक्षण समिति वा बाल मैत्री स्थानीय शासन समन्वय समितिका सदस्य वा संस्थाको तर्फबाट तोक्न सकिनेछ ।
६. सहयोगी संस्था वा विद्यालयले नियुक्त गरेको अवस्थामा बाहेक वयस्क सहजकर्ता स्थानीय व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।
७. बाल समुहको सहजकर्ता हुनका लागि निम्न योग्यता भएको व्यक्ति हुनुपर्दछ :
 - ✓ बाल समुहका पूर्व सदस्य भएकालाई प्राथमिकता दिइनुपर्नेछ ।
 - ✓ बाल अधिकारबारे जानकार, सचेत, संवेदनशिल तथा तालिम प्राप्त ।
 - ✓ बाल मैत्री व्यवहारबारे सचेत र अभ्यस्त ।
 - ✓ बालबालिकाप्रति सकारात्मक धारणा राख्ने ।
 - ✓ बालबालिका विरुद्ध कुनै पनि हिंसा नगर्न प्रतिबद्ध ।
 - ✓ कुनै पनि राजनितिक दल वा राजनितिक संगठनको सकृय जिम्मेवारीमा नरहेको ।
 - ✓ फौजदारी अपराधमा संलग्न नभएको ।
 - ✓ स्थानीय समुदायमा बसोबास भएको ।
 - ✓ बाल समुहका पूर्व सदस्य भएका व्यक्तिहरुलाई प्राथमिकता दिइनुपर्दछ ।
 - ✓ मदिरा, सुती, चुरोट, लागु औषधको अम्मल नभएको व्यक्ति ।

१४. वयस्क सहजकर्ताको भूमिका र सिमितता

१. स्थानीय वयस्क सहजकर्ता बाल अधिकार प्रति प्रतिबद्ध, स्वयंसेवी भावनाको र माथी १३ (७) मा उल्लेख गरिएको योग्यता भएको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।

२. वयस्क सहजकर्ताले बाल समुहमा निम्न भूमिकाहरु निर्वाह गर्नुपर्दछ :

- बाल समुहको बैठक, कार्यक्रम योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहजीकरण ।
- बाल समुहलाई स्थानीय सरोकारवाली निकायहरु सँग सम्पर्क, सम्बन्ध विस्तार गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- बाल समुहले गर्ने कार्यक्रमहरुका लागि स्थानीय श्रोतहरु जुटाउन सहयोग गर्ने ।
- बाल समुहका सामाग्रीहरुको उपयुक्त प्रयोग भए नभएको अनुगमन गर्ने र सम्पत्तीको संरक्षण गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरु माझ आएका विवादहरुको समाधान गर्न सहयोग गर्ने ।
- बाल समुह र स्थानीय समुदाय बिच तनाव उत्पन्न भएमा त्यसको समाधानका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- बाल समुहलाई बाल अधिकार लगायतका स्थानीय विकासका सवाल सम्बन्धि सुचना सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।
- आवश्यकता अनुसार बाल अधिकार, बाल सहभागिता, बाल समुह सहजीकरणका प्रशिक्षण, गोष्ठी तथा तालिमहरुमा सहभागी हुने ।
- बाल समुहका सदस्य आफ्नो समुदाय बाहिर अन्य कुनै कार्यक्रममा सहभागी हुनपरेमा वयस्क संरक्षकको भूमिका निभाउने ।

३. वयस्क सहजकर्ताले बाल समुहको सहजीकरण गर्दा निम्न कार्यहरु गर्न हुँदैन :

- बाल समुहको बैठक तथा छलफल आफैले सन्चालन गर्ने ।
- बाल समुहको योजना आफैले बनाउने, निर्णयहरु आफैले गर्ने र सदस्यहरुलाई निर्णयमा सहमत मात्र गराउने ।
- बाल समुहलाई कुनै निश्चित निर्णय गर्न लगाउने वा निश्चित विषयमा आफ्नो धारणा लादने ।
- बाल समुहका तर्फबाट निर्णायक तह तथा संयन्त्रहरुमा प्रतिनिधित्व गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुलाई हप्काउने, हिसा, दुर्व्यवहार गर्ने वा धम्कि दिने ।

- बाल समुहका सदस्यहरु माभक्त जात, धर्म, लिंग, उमेर, शारिरिक तथा आर्थिक हैसियत लगायत कुनै पनि आधारमा भेदभाव गर्ने ।
 - बाल समुहका सम्पत्ती, बचत रकमहरु जथाभावी प्रयोग गर्ने वा व्यक्तिगत हितमा उपयोग गर्ने ।
 - बाल समुहका सदस्यहरुलाई एक अर्काविरुद्ध भड्काउने, कुनै निश्चित व्यक्ति, जाती, समुह, सम्प्रदाय, दल तथा सँगठनको पक्ष वा विपक्षमा उभिन तथा गतिविधि गर्न लगाउने ।
 - बाल समुहका सदस्यहरुलाई हिंसात्मक गतिविधि, सार्वजनिक धन जनमा क्षती पुग्ने गतिविधि तथा अलोकतान्त्रिक र घृणा फैलाउने कार्य गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
 - बाल समुहका सदस्यहरुको उचित सुरक्षाको सुनिश्चितता नगरी समुदायबाट बाहिर पठाउने वा कार्यक्रमहरुमा संलग्न गराउने ।
४. सहजकर्ताले नियम १४ (३)मा उल्लेख भए अनुसारको व्यवहार तथा गतिविधि गरेको भन्ने शंका लाग्ने जो कोहीले पनि आवश्यक प्रमाण सहित सम्बन्धित स्थानीय निकाय वा सहयोगी संस्था वा विद्यालयमा उजुरी दिन सक्नेछ ।
५. सहजकर्ता विरुद्ध परेको उजुरी र गुनासोको छानविन गरी दोषी पाइएमा सम्बन्धित सहजकर्तालाई नसिहत दिने, सहजकर्ताबाट हटाउने वा आगामि निश्चित अवधीसम्मका लागि सहजकर्ता बन्न नसक्ने गरी पदबाट हटाउने निर्णय नियुक्त गर्ने संस्थाले गर्न सक्नेछ ।
६. उजुरीका छानविन तथा निर्णयक्रममा सम्बन्धित सहजकर्तालाई आफ्नो भनाइ र स्पष्टीकरण राख्ने अवसरबाट बंचित गरिनेछैन ।

परिच्छेद ४ : बाल समुहको बैठक तथा कार्यक्रम सम्बन्धि व्यवस्था

१५. नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरु

१. बाल समुहको बैठकको आयोजना विद्यालय बन्द भएको समयमा र दिनको समयमा सबै सहभागीहरुका लागि पहुँचका दृष्टिकोणले उपयुक्त स्थानमा मात्र आयोजना गरिनुपर्नेछ ।
२. बाल समुहको बैठकमा वयस्क सहजकर्ताको उपस्थिती अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
३. बाल समुहको बैठक अधिकतम २ घण्टाभन्दा बढी समय बस्नुहुँदैन ।
४. बाल समुहको बैठकको बैठक पुस्तिका (माइन्ट) उतार गरी राख्नुपर्नेछ ।
५. बाल समुहको बैठकमा सामान्यतया निम्न प्रस्तावहरुमा छलफल हुने सक्नेछ :
 - ✓ अधिल्लो बैठकपछि भएका कार्यक्रम तथा प्रगतीहरुको समिक्षा
 - ✓ बाल समुहका वारेमा सदस्य तथा अन्य बालबालिका र व्यक्तिहरुको धारणा
 - ✓ स्थानीय बाल अधिकारको सवाल र गर्नुपर्ने गतिविधि
 - ✓ आगामी कार्यक्रमको तय, जिम्मेवारी विभाजन र श्रोत संकलन

१६. कार्यक्रम योजना निर्माण

१. बाल समुहको बैठक तथा वार्षिक भेलाले कार्यक्रम योजना निर्माण गर्नुपर्दछ । यसरी योजना निर्माण गर्दा मासिक एउटा भन्दा धेरै गतिविधिहरु राख्नुहुँदैन ।
२. बाल समुहको कार्यक्रम योजना निर्माण गर्दा स्थानीय पर्व, मौसम, खेतीपातीको क्यालेन्डर, विद्यालयको शैक्षिक क्यालेन्डर सँग नजुध्ने गरी बनाइनुपर्नेछ ।
३. बाल समुहको कार्यक्रम मुलत निम्न विषयमा केन्द्रीत हुनुपर्दछ :
 - ३.१. बाल अधिकारको प्रचार प्रसार : बालबालिकाले स्थानीय तहमा गीत, कविता, खेल, कथा, वक्तृत्वकला, चित्रकला, भित्ते पत्रिका, सडक नाटक, रेडीयो कार्यक्रम, पत्रपत्रिकामा लेख लेखेर आदिको माध्यमबाट बाल अधिकारका वारेमा प्रचार प्रसार गर्न सक्छन् ।
 - ३.२. बाल अधिकार अनुगमन : बाल समुहहरुले आफ्नो क्षेत्रका विभिन्न स्थानीय तहमा गुनासो पेटिका राखेर, साथीहरुको समुह छलफल गरेर, आफ्नो विद्यालय तथा समुदायको अनुगमन भ्रमण गरेर बाल अधिकारको अवस्था के कस्तो छ भनी अनुगमन गर्न सक्छन् । यसरी बाल समुहले पत्ता लगाएका कुराहरु विद्यालय व्यवस्थापन समिति, गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको कार्यालय, गाउँ तथा नगर शिक्षा समिति, बाल संरक्षण समिति वा सहयोगी संस्था समक्ष आवश्यक कारवाहीका लागि प्रस्तुत गर्न सक्छन् ।

- ३.३ सेवाका लागि सम्प्रेषण र सुभावा : बाल समुहहरूले आफ्नो समुदाय तथा विद्यालयमा हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार तथा शिक्षा स्वास्थ्य बाट वंचित भएका बालबालिका फेला परेमा वा त्यस्ता गुनासोहरू आएमा सेवा प्रदायक संस्थाहरू सँग सम्पर्क गरी सम्बन्धित बालबालिकालाई सेवाको लागि सिफारिस गर्न सक्दछन् । उनीहरूले ती साथीहरूलाई सेवा प्रदायकहरूको सम्पर्क ठेगाना दिएर पनि सघाउन सक्छन् ।
- ३.४ शैक्षिक तथा ब्यक्तित्व विकासका कार्यक्रमहरू : बाल समुहहरूले सदस्यहरूका लागि ब्यक्तित्व विकास तथा शैक्षिक विकासका विभिन्न रचनात्मक गतिविधिहरू, खेलकुदका गतिविधिहरू, छोटो समयका विभिन्न सिप कलाका प्रशिक्षणहरू पनि चलाउन सक्छन् ।
- ३.५ सामुदायिक स्वयंसेवा : बाल समुहका १४ वर्ष भन्दा माथी उमेरका बालबालिकाहरूले सुरक्षीत ढंगले वयस्कहरूको साथमा सामुदायिक स्वयंसेवा पनि गर्न सक्छन् । यस्तो सामुदायिक स्वयंसेवा दैनिक ६ घण्टा भन्दा बढी हुनुहुँदैन र लगातार ३ घण्टा भन्दा बढी हुन हुँदैन । सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरूमा बालबालिकाको नैतिक र भौतिक सुरक्षाको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । प्रचलित कानून बमोजिम निकृष्ट वा जोखिमयुक्त बालश्रम तथा बालश्रम ठहरीने गतिविधीमा बालबालिकाले स्वयंसेवा गर्न सक्ने छैनन् ।
- ३.६ निर्णय प्रकृत्यालाई प्रभावित पार्ने : बाल समुहहरूले सामुहिक रूपमा वा प्रतिनिधि मार्फत बाल अधिकारका सरोकारहरूलाई स्थानीय योजना तथा नितिहरूले सम्बोधन गराउनका लागि बाल भेला, अन्तर्क्रिया, बाल सुनुवाइ, प्रतिनिधी मण्डल भेटघाट जस्ता कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सक्छन् ।

१७. बाल समुहले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूको सिमितता : तल उल्लेखित ढंगले बाल समुहले कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न हुँदैन :

१. कुनै राजनितिक दल वा उसको भातृ संगठनको प्रत्यक्ष पक्ष पोषण गर्ने ।
२. समुदायको सार्वजनिक वा निजि सम्पत्ती तथा कसैको जीउ ज्यानमाथी क्षती पुग्ने ।
३. समुदायका निश्चित समुह, जाती वा पेशाकर्मी प्रति गलत भावना र दृष्टिकोण सम्प्रेषण गर्ने ।
४. हिंसा र दुर्व्यवहार पिडित तथा प्रभावित बालबालिकाको गोपनीयता भंग हुने र पहिचान खुल्ने गतिविधीहरू ।
५. साँस्कृतिक कारण बाहेक रातको समयमा र आफ्नो विद्यालय वा समुदाय भन्दा बाहिर गएर गरिने गतिविधि तथा कार्यक्रमहरू । तर प्रतिस्पर्धा वा आयोजकहरूले उचित सुरक्षा प्रबन्ध गरेको अवस्थामा भने समुदाय वा विद्यालय भन्दा बाहिर गएर कार्यक्रम गर्न सकिन्छ ।
६. उचित सुरक्षाको प्रबन्ध र आवश्यक पूर्व अनुमती बेगर सहभागीहरू कसैको पनि जिउ ज्यानमा खतरा पुग्ने साहसिक खेलहरू खेलाउन ।
७. बाल समुह कोष निर्माण वा आय आर्जनका लागि बालश्रम तथा कुनै पनि ब्यापार, व्यवसायहरू ।
८. वयस्कहरूको संस्था वा समुहले जस्तो सिंगो परियोजना सञ्चालन गर्ने वा अन्य धेरै ठुला र लामो समयका गतिविधिहरू गर्न हुँदैन ।
९. सामाजिक शान्ति सुव्यवस्था तथा सुरक्षामा नकारात्मक असर पर्ने देखिएमा बाल अधिकारकर्मी, स्थानीय बाल संरक्षण समिति तथा बालमैत्री सुशासन समन्वय समितिको परामर्शमा स्थानीय निकाय वा विद्यालयले निश्चित गतिविधीलाई रोक लगाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ५ : बाल समुहको सदस्यता सम्बन्धि ब्यबस्था

१८. सदस्यता वितरण र ब्यबस्थापन

१. बाल समुहले स्वतन्त्र रूपमा आफ्नो सदस्यता वितरण गर्न सक्छ । बाल समुहको सदस्य हुन सोही विद्यालयको विद्यार्थी वा सोही समुदायमा बसोबास भएको बालबालिका नै हुनुपर्दछ ।
२. कुनै बालबालिकाले सदस्य बन्न चाहेकोमा सामान्यतया बाल समुहले सदस्य बनाउनुपर्दछ ।
३. कुनै पनि बालबालिकालाई सदस्य बन्नका लागि दबाव दिन पाइनेछैन ।
४. सदस्य नभएकै कारण बाल समुहले आयोजना गर्ने खुला र सार्वजनिक कार्यक्रममा कुनै बालबालिकालाई सहभागी नगराउन पाइनेछैन ।
५. सदस्यहरूको अभिलेख बाल समुहले आफ्नै रजिष्टरमा राख्न सक्नेछ । यसरी अभिलेख राख्दा निम्न कुराहरू उल्लेख हुनुपर्दछ : नाम थर, ठेगाना, उमेर, लिंग, (विद्यालयमा भए कक्षा), अविभावकको नाम, सम्पर्क फोन नम्बर, फोटो (उपलब्ध भएसम्म) ।
६. श्रोत साधन भएको अवस्थामा बाल समुहले सदस्यता पत्र पनि वितरण गर्न सक्नेछ ।

१९. प्रतिनिधित्व र सहभागीताको समान अवसरको व्यवस्थापन

१. बाल समुहका सदस्यहरू माझ सबैले उपयुक्त अवसरहरू प्राप्त गरुन र आफ्नो व्यक्तित्व विकास गर्ने समान अवसर प्राप्त गरुन भन्ने मान्यता बाल समुहको नेतृत्व गर्ने समुहले राख्नुपर्नेछ।
२. समान अवसर प्रतिनिधित्वका लागि विषयगत समुहहरू बनाएर सोही अनुसार नियमित वा पालैपालो प्रतिनिधित्व र सहभागीताको अवसर दिन सकिनेछ।
३. निरन्तर एकै व्यक्ति हुनुपर्ने वा आयोजक संस्था वा निकायले तोकेको अवस्थामा बाहेक सकेसम्म पालैपालो सबै सदस्यहरूलाई सहभागीताको अवसर दिनुपर्नेछ।
४. बाल समुहको प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्तिले र कुनै कार्यक्रममा जानु अघि आफ्नो समुहका सदस्य र सहजकर्ता सँग आफुले के कस्ता सवाल उठाउने भनी छलफल र परामर्श गर्नुपर्नेछ।
५. बाल समुहका सदस्य कुनै कार्यक्रम वा बैठकमा सहभागी भएपछि आफ्नो समुहका सदस्यहरू र सहजकर्ताको बैठक राखी आफु सहभागी भएका कार्यक्रमको बारेमा जानकारी दिनुपर्नेछ। सकेसम्म एक पेजमा प्रतिवेदन लेखेर बाल समुहको फाइल वा माइन्टसँगै राख्नुपर्नेछ।

२०. सदस्यहरू बिचको विवादको समाधान

सामान्यतया बाल समुहमा उत्पन्न हुने विवादहरूलाई निम्न ढंगले समाधान गर्न सकिनेछ :

१. बाल समुहको योजना निर्माण लगायतका छलफलमा सबै सदस्यहरूलाई स्वतन्त्र र छोटो रूपमा आफ्नो विचार राख्न लगाउनुपर्दछ।
२. बाल समुहको बैठक बस्ने छलफल गर्ने तथा नेतृत्व चुन्ने प्रक्रियाका बारेमा आचारसंहिता निर्माण गर्नुपर्दछ। नमुना आचार संहिता अनुसूची ६.मा दिइएको छ।
३. बाल समुहका सदस्यहरू माझ कार्यक्रम आयोजना गर्ने सन्दर्भमा फरक प्रस्तावहरू प्राप्त भएमा, ती कार्यक्रमहरूको सुचि बनाउने र सदस्यहरूलाई आपसी छलफल गरी कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता छनौट गर्न लगाउने। कार्यक्रमको छनौट गर्दा निम्न कुराहरूको आधारमा गर्ने :
 - बालबालिकाले रुचिकर मान्ने, सृजनात्मक, खेलकुद तथा बौद्धिक विकासका कार्यक्रमहरू पहिलो प्राथमिकतामा गर्ने।
 - बाल अधिकारको प्रचार प्रसार हुने, अविभावक, निर्णयकर्ताहरू तथा समुदायमात्र बालबालिकाको सरोकारहरू प्रस्तुत गरिने कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकतामा दिने।
 - बाल समुहले गर्न नहुने भनेका कार्यक्रमहरू छनौट नगर्ने।
 - बाल समुहलाई धेरै आर्थिक भार पर्ने तथा लामो समय लाग्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने।
 - समुदाय र समुदायका अन्य संस्थाहरूसँग द्वन्द्व वा मनमुटाव हुन सक्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने।
 - धेरै दिन विद्यालय शिक्षालाई असर पर्ने वा कक्षा छाडी तयारी गर्न पर्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने।
 - अन्य बाल समुह वा संस्थाले भर्खरै गरिसकेका समान किसिमका कार्यक्रमहरू भए त्यसलाई प्राथमिकतामा पछाडी राख्ने।
४. बाल समुहका सदस्यहरू माझ स्थानीय सरोकारका विषयमा फरक विचार वा धारणाहरू आएमा ती धारणाहरूलाई समावेश गरी साम्ना धारणा बनाउनुपर्दछ। यसका लागि निम्न कार्यहरू गर्न सकिनेछ।
 - सबै सदस्यहरूले सम्बन्धित विषयमा पालैपालो आफ्ना विचारहरू छोटकरीमा राख्न दिनुपर्दछ। यसरी विचार राख्दा अरुको विचारलाई गलत भन्ने, होच्याउने वा सिधै नकार्न हुँदैन।
 - फरक फरक धारणाहरूलाई समेटेर कुनै सदस्यले एकै धारणा प्रस्ताव गर्न लगाउने।
 - यदी नितान्त विपरित धारणाहरू आएमा बाल समुहको बैठकमा ती फरक धारणाहरूलाई र त्यसलाई समर्थन गर्ने सदस्य संख्या पनि लेख्ने। तर, बहुमत सदस्यहरूले व्यक्त गरेको धारणा अनुसार बाल समुहले गतिविधि गर्नुपर्दछ।
५. बाल समुहका सदस्यहरू माझ आर्थिक वा सँगठन व्यवस्थापनका विषयमा विवाद भएमा :
 - बाल समुहका सदस्यहरू बिच नै विवादको विषयमा छलफल गरी आपसी सहमती सृजना गर्ने।

- बाल समुहका सदस्यहरूले उठाएको विवादको विषय र उनीहरूले दिएका तर्क तथा प्रमाणहरूको सुचि बनाउने ।
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक वा समुदायमा आधारीत बाल समुहको हकमा आवद्ध समितिका संयोजकले सम्बन्धि विवादको छानविन गरी निर्णय प्रदान गर्ने ।
- ६. बाल समुहभित्र आउने विवादको समाधान गर्ने बैठकमा वयस्क सहजकर्ता र आवद्ध समिति वा निकायका प्रमुखको अनिवार्य उपस्थिती हुनुपर्दछ ।

परिच्छेद ६ : बाल समुह र संजालको आर्थिक ब्यबस्थापन

२१. आर्थिक ब्यबस्थापन

१. बाल समुह र संजाल को आर्थिक श्रोत निम्न हुन सक्नेछन् : मासिक शुल्क, चन्दा तथा सहयोग, संस्थाहरू बाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, विद्यालयबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, वडा तथा गाउँपालिका तथा नगरपालिका बाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, स्थानीय समुह, निजि क्षेत्रहरूबाट प्राप्त हुने सहायता ।
२. बाल समुहले आर्थिक सहायताको निम्ति सामान्य निवेदन दिए पुग्दछ । बाल समुहका लागि ३ हजार रुपियाँ भन्दा बढीको सहयोग दिनपरेमा नगद प्रदान नगरी सोभै जिन्स वा सेवा खरिद गरी सहयोग गर्नुपर्दछ ।
३. बाल समुहले आर्थिक फछ्यौट गर्दा उपबध बिल भर्पाइ र आय ब्ययको हस्तलिखित विवरण बुझाएर गर्न सक्नेछन् ।
४. बाल समुहलाई सोभै परियोजना वा अभियान सञ्चालन गर्नका लागि सम्झौता गरी रकम प्रदान गर्न पाइनेछैन ।
५. बाल समुहले आफ्नै विद्यालय वा समुदायमा आर्थिक संकलन गर्नका लागि बालअधिकार संरक्षण र प्रबधनका निम्ती कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सक्नेछन् । जस्तै: देउसी भैलो, साँस्कृतिक कार्यक्रम, खेल प्रतियोगिता आदि । यस्ता कार्यक्रम आयोजन हुँदा आवद्ध निकायको स्विकृती, सहजीकरण र सुपरिवेक्षण अनीवार्य रहनेछ ।
६. बाल समुहले संकलन गरेका रकम उनीहरूले आयोजना गर्ने बालमैत्री गतिविधिका निम्ति मात्र खर्च गर्नुपर्नेछ । यस्तो रकम छात्रवृत्तीका लागि, भौतिक पुर्वाधारहरूको निर्माण, मर्मत सम्भारका लागि वा कसैलाई पिडित सहायता, आपतकालिन सहायता वापत सहयोग उपलब्ध गराउन खर्च गर्न हुँदैन ।
७. बाल समुहको वार्षिक आय ब्यय विवरण सामान्य ढाँचामा उल्लेख गरी राख्नुपर्नेछ । बाल समुहले ठुलो रकमको गतिविधि गर्न परेमा सहजकर्ताले आर्थिक ब्यबस्थापन र सहजीकरणमा सहयोग गर्नुपर्नेछ । यसरी ब्यबस्थापन गर्दा आर्थिक हिसाब किताब बाल समुहबाट अनुमोदन गराउनुपर्नेछ ।

परिच्छेद ७ : बाल समुह र अन्य निकायहरूको सम्बन्ध र सहकार्य

२२. स्थानीय तह (वडा/गाउँ पालिका तथा नगरपालिका) सँगको सम्बन्ध र सहकार्य

१. सबै बाल समुह र संजालले आफ्नो स्थानीय स्थानिय तह (वडा/गाउँ पालिका तथा नगरपालिकाको) कार्यालयमा सुचिकरण तथा नविकरण हुनुपर्नेछ ।
२. स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रभित्रको बाल समुहको विवरण अद्यावधिक गर्नेछ
३. स्थानीय निकायले आफ्नो वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा बाल समुहका गतिविधि, बाल समुह र सहजकर्ताको प्रशिक्षण तथा बाल समुह प्रतिनिधिको परामर्श कार्यक्रमहरू स्पष्ट रुपमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।
४. बाल समुहले स्थानीय निकायसँग स्थानीय विकासमा बालबालिका सम्बन्धि योजना तथा कार्यक्रम, सुविधा र उपलब्धीहरूको बारेमा सुचना माग गर्ने, त्यस्ता जानकारीहरू प्रचार प्रसार गर्ने तथा कार्यक्रम र सुविधाहरूको बाल अनुगमन गर्नसक्नेछ ।
५. बाल समुहले स्थानीय निकायसँग आफ्ना कार्यक्रमहरूका लागि आर्थिक सहायता तथा प्राविधिक र सामाग्री सहयोगको माग गर्न सक्नेछ ।
६. बाल समुहले हरेक वर्ष आफुले गरेका कार्यक्रमहरूको सुचि र विवरण तोकिएको ढाँचामा स्थानीय निकायलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

२३. बालबालिका सम्बन्धि स्थानीय समितिहरूसँगको सम्बन्ध र सहकार्य

१. स्थानीय तहमा वडा बालसंरक्षण समिति, स्थानीय बालमैत्री शासन समिति, स्थानीय मानव बेचबिखन नियन्त्रण समिति, गाउँ शिक्षा समिति र स्थानीय विपद व्यवस्थापन तथा जोखिम न्युनिकरण समिति, गाउँ स्वास्थ्य समिति र स्थानीय खानेपानी तथा सरसफाइ समितिहरु बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने समिति हुन् ।
२. यी समितिहरुमा बाल समुह वा सञ्जालका प्रतिनिधिहरु सदस्य वा पर्यवेक्षकको रूपमा सहभागी गराइनुपर्दछ।
३. यी समितिहरुको वार्षिक कार्यक्रम तथा कार्ययोजनामा बाल परामर्श, बालबालिकाको क्षमता विकास, बाल समुहसँग साम्केदारीमा गरिने गतिविधीहरु तय गरिनुपर्दछ ।
४. यी समितिहरुले बाल परामर्श तथा विभिन्न समयमा बाल समुह तथा बालबालिकाबाट प्राप्त हुन आएका गुनासा र सुभाबहरुलाई स्थानीय निकायको योजना प्रकृत्यामा पेरवी गर्नुपर्दछ ।
५. यी समितिहरुले बालबालिकाले सम्प्रेषण गरेका तत्काल सम्बोधन गर्नपर्ने समस्याहरुमा कार्वाही गर्न सम्बन्धित निकायहरुमाफ समन्वय गर्ने कार्य गर्नुपर्दछ ।
६. यी समितिहरुले बाल समुहका गतिविधीहरुलाई प्रोत्साहित गर्न उत्कृष्ट बाल समुह पुरस्कार तथा सम्मानका कार्यक्रमहरु गर्न सक्छन् ।

२४. विद्यालय व्यवस्थापन समिति

१. विद्यालयमा रहेका बाल समुहहरु विद्यालय व्यवस्थापन समितिसँग आवद्ध हुनुपर्दछ ।
२. विद्यालयको वार्षिक कार्यक्रम, बजेट तथा कार्ययोजनामा बालबालिकासँग परामर्श, बाल समुहका गतिविधिलाई सहयोगका कार्यक्रमहरु उल्लेख गरिनुपर्दछ ।
३. विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा बाल समुहका प्रतिनिधिलाई पर्यवेक्षकको रूपमा सहभागी गराइनुपर्दछ र बैठकहरुमा बालबालिकाका सरोकारहरु प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्दछ ।
४. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल हुने संवेदनशिल र विवाद सृजना हुन सक्ने विषयहरु जस्तै : शिक्षक नियुक्ती र कार्वाही, निर्माण ठेक्का पट्टा तथा अनियमितताका विवादहरुको छलफलमा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष र निर्णायक सहभागी बनाइनु हुँदैन ।
५. विद्यालयमा रहने शिक्षकको व्यवहारिक सीप तथा शैलि, निर्माण गरिने भौतिक संरचनाका स्वरूप र गुणस्तरका विषयहरुमा भने बाल समुहका सदस्य र सकेसम्म धेरै बालबालिकाको सुभाब संकलन गरिनुपर्दछ ।

२५. अन्य संघ संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरु

१. स्थानीय तहमा क्रियाशिल विभिन्न संघ संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिकाका प्रत्यक्ष प्रभावित हुने वा उनीहरु लक्षित कार्यक्रम, निर्णय तथा योजना प्रकृत्यामा बाल समुहका प्रतिनिधिहरूसँग परामर्श गर्नुपर्दछ ।
२. संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिकाको लागि नि शुल्क उपलब्ध सेवा सुविधा तथा कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रचार प्रसार गर्न, सेवाका लागि सम्प्रेषण गर्न तथा सेवा, सुविधा तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न बाल समुह सँग सहकार्य गर्न सक्छन् ।
३. सेवा प्रदायक निकायहरुले बाल समुहका सदस्य तथा बाल समुह सँग सहकार्य र परामर्श कार्यहरु गर्दा उनीहरुको नियमित शिक्षालाई नकारात्मक प्रभाव पार्न र सकेसम्म विद्यालय समयमा असर पार्न हुँदैन ।
४. सेवा प्रदायका निकायहरुले बाल समुहका सदस्यहरुलाई अनिवार्य सहभागीताको नियम लागु गर्न हुँदैन ।
५. सेवा प्रदायका निकायहरुले बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण हुने विवादित विषय, फौजदारी अपराधका उजुरी लगायतका विषयमा छलफल गर्न वा उनीहरुको राय वा निश्कर्ष माग्न र त्यस्ता क्षेत्रमा काममा लगाउन हुँदैन । तर न्यायीक प्रकृत्यामा प्रभावित बालबालिका सँग गरिने परामर्श भने गर्न सकिन्छ ।
६. सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिका सहभागी भएर गरिएका सामुदायिक कार्यबाट भत्ता वा ज्याला प्रदान गर्ने कार्य गर्न हुँदैन ।

२६. योजना तर्जुमामा बाल समुह प्रतिनिधित्वको व्यवस्था

१. स्थानीय निकायबाट हुने योजना निर्माण चक्रमा बाल समुहको प्रतिनिधित्व र सहभागीता अनिवार्य हुनेछ ।
२. बस्ती तथा वडा स्तरमा हुने योजना छलफलमा सहभागी हुन बाल समुहका सदस्य वा प्रतिनिधिहरूलाई निमन्त्रणा गरिनेछ । भेलामा उनीहरूको सरोकार राख्न निश्चित समय प्रदान गरिनेछ ।
३. वडा स्तर, गाँउपालिका स्तर र नगरपालिका स्तर वा जिल्ला स्तरमा तोकिएको प्रकृत्यामा बाल भेलाको आयोजना गरी स्थानीय योजना निर्माणका लागि बालबालिकाको परामर्श गरिनुपर्नेछ ।
४. योजना निर्माण तथा बजेट विनियोजनमा बाल समुहलाई बालबालिकाको निम्ति छुट्टयाइएको कार्यक्रम तथा बजेटबारे छुट्टै सार्वजनिक सुचना जारी गरिनुपर्नेछ । यस्तो जानकारी सरल भाषामा उपलब्ध हुनुपर्नेछ ।

परिच्छेद ८ : बाल समुहको सम्मिलन र विघटन सम्बन्धि ब्यबस्था

२७. बाल समुहको सम्मिलन

१. दुइ वा दुइ भन्दा बढी एकै भौगोलिक क्षेत्र वा एकै विद्यालय भित्रका बाल समुहहरू सम्मिलन हुन सक्दछन् ।
२. फरक भौगोलिक क्षेत्र वा फरक विद्यालयका बाल समुहहरू सम्मिलन हुन सक्दैनन् ।
३. सम्मिलनमा जानका लागि चाहने बाल समुहले समुहको सहजकर्ताको उपस्थितीमा सदस्यहरूको भेलाले सम्मेलनमा जाने निर्णय गर्नुपर्नेछ ।
४. सम्मिलन गर्न चाहने सबै बाल समुहका सहजकर्ता समेतको उपस्थितीमा सदस्यहरूको भेला आयोजना गरि माथी नियम ७ मा उल्लेख भए अनुसार नयाँ कार्य समिति चयन गर्नुपर्नेछ ।
५. सम्मिलनपश्चात नयाँ कार्यसमिति गठन भएको एक महिनाभित्र सम्बन्धित स्थानीय निकायमा सम्मिलनको जानकारी दिइनुपर्दछ ।
६. यसरी सम्मिलनपछि सम्मिलन भएका बाल समुहको सुचिकरण खारेज हुनेछ र नयाँ बाल समुह सुचिकृत हुनेछ ।

२८. बाल समुहको विघटन

बाल समुह निम्न अवस्थामा विघटन भएको मानिनेछ :

१. बाल समुह निरन्तर २ वर्ष सम्म अद्यावधिक नभएमा । अद्यावधिक नभएका बाल समुहलाई विघटन गर्नुअघि ३ महिनाको समय राखी अद्यावधिक गर्नका लागि सुचित गरिनेछ ।
२. बाल समुहका बहुमत सदस्यहरूले बाल समुह विघटन गर्ने निर्णय गरेमा ।
३. विद्यालयले उपयुक्त कारण दर्शाई विद्यालयमा आधारित बाल समुह विघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।
४. आवद्ध स्थानीय निकाय, संस्था वा समुहले उपयुक्त कारण देखाइए बाल समुह विघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।
५. माथी ३ र ४ अनुसार विघटन हुनुपूर्व सार्वजनिक सुचना र बाल समुहका सदस्यहरूसँग छलफल गरिनेछ ।
६. विघटन भएका बाल समुह स्थानीय निकायको सुचिकरणबाट स्वतः खारेज हुनेछ ।
७. विघटन भएका बाल समुहका सम्पत्ती तथा दस्तावेजहरू सम्बन्धित विद्यालय वा स्थानीय निकायले जिम्मामा लिनेछ र अर्को बाल समुह गठन प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद ९ : विविध

२९. बाल समुहभित्र दलगत राजनितिक प्रभावलाई न्युनीकरण गर्ने

१. बाल समुहका सदस्यहरू तथा वयस्क सहजकर्ता कुनै पनि राजनितिक दल वा दलका भातृ संगठनको नेतृत्वमा नरहेको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।
२. बाल समुहले विभिन्न राजनितिक दलहरूसँग बाल अधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणका विषयमा खुला अन्तर्क्रिया तथा छलफल आयोजना गर्न सक्छन् ।
३. बाल समुहले कुनै एक राजनितिक दल वा समुहसँग मात्र संयुक्त कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न हुँदैन ।
४. बाल समुहले सार्वजनिक पदमा निर्वाचित वा नियुक्त राजनितिक व्यक्ती बाहेक अन्य राजनितिक दलका प्रतिनिधि वा व्यक्तिलाई कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि, अतिथि वा श्रोत व्यक्ती बनाउन हुँदैन ।
५. बाल समुहले कुनै एक राजनितिक दलको मात्र पक्ष वा विपक्षमा हुने गरी कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू सन्चालन गर्न हुँदैन ।

६. बाल समुहले राजनितिक दल वा भातृ संगठनका बारेमा विशेष जानकारी दिन वा उसको सदस्य बन्न प्रेरित गर्न कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू गर्न हुँदैन ।

३०. बाल समुह र संजाल भित्र सदभाव, सद्ब्यबहार र सुरक्षीत अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने

१. बाल समुहले आफ्नो संगठन निर्माण, व्यवस्थापन तथा कार्य प्रकृयाका सम्बन्धमा आचार संहिता निर्माण गर्नुपर्दछ ।
२. बाल समुह तथा यसका सदस्यहरूले सामाजिक कुरीती, भेदभावको अभ्यास र गलत प्रचलनहरूका पक्षमा नबोल्न र त्यस्ता अभ्यासहरू नगर्न सदस्यहरूलाई प्रशिक्षित गरिनुपर्दछ ।
३. बाल समुहका सदस्यहरूलाई सबै धर्म, जाती र समुदाय विच सम्मान गर्न, उनीहरूको असल संस्कृती र अभ्यासहरूका बारेमा बुझ्न विभिन्न समयमा विविध साँस्कृतिक कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सकिन्छ ।
४. बाल समुहको नेतृत्वमा समुदाय वा विद्यालयमा रहेका विभिन्न समुदायको प्रतिनिधित्व हुन सक्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।
५. बाल समुहको बैठकमा संस्कृति छलफलका प्रस्ताव नै बनाएर नियमित रूपमा सदस्यहरूले पालैपालो आफ्नो धर्म, संस्कृतीका बारेमा र असल कुराहरूका बारेमा प्रस्तुती र छलफल गर्ने नियम बनाउन पनि सकिन्छ ।

३१. बाल समुहका गतिविधिबारे साभ्का सुनुवाइको ब्यबस्था गर्ने

१. कुनै पनि बाल समुह गठन गरिनु अघि उक्त समुदाय तथा विद्यालयमा बाल समुहको आवश्यकता, अवसर र सम्भावनाहरूबारे अविभावक अनुशिक्षण आयोजना गरिनुपर्दछ ।
२. बाल समुहले आयोजना गर्ने सबै गतिविधिहरूलाई बालबालिका तथा समुदायले रुचिकर नमान्न पनि सक्छन् । त्यसैले बाल समुहको गतिविधिहरूको बारेमा गुनासो र प्रतिक्रिया दिने ब्यबस्था गरिनुपर्दछ । आएका सुझावहरूलाई सहजकर्ता र बाल समुहका प्रतिनिधिहरू वसी उक्त सुझावका आधारमा बाल समुहका गतिविधिहरूमा सुधार गरिनुपर्दछ ।
३. सुझाव वा गुनासाको मात्रै आधारमा बाल समुह विघटन गर्ने वा बाल समुहका गतिविधिहरूलाई निषेध गर्ने वा रोक्ने कार्य गर्न हुँदैन ।
४. विद्यालयमा आधारित बाल समुहका गतिविधिहरूका बारेमा समुदाय तथा अविभावकहरूले विद्यालय ब्यबस्थापन समितिका अध्यक्ष वा प्रधानाध्यापकलाई प्रत्यक्ष भेटेर पनि सुझाव दिन सक्दछन् ।

अनुसुचीहरू

अनुसुची १ : बाल समुहको नियम ढाँचा

क) बाल समुहको परिचय

नाम :

ठेगाना :

सुचिकरण नम्बर :

ख) बाल समुहको उद्देश्य र विषयहरू

१.

२.

३.

४.

ग) बाल समुहको संगठन

१. सदस्य बन्ने तरिका

२. नेतृत्व चुन्ने तरिका

३. विघटन हुने

४. सदस्य बन्न नपाउने ब्यक्तिहरू

५. नेतृत्वमा चुनिन नपाउने ब्यक्तिहरू

घ) बाल समुहका सदस्यले पालन गर्नुपर्ने नियमहरू

१. सदस्य भइसकेपछि पालन गर्ने नियमहरु
२. नेतृत्वमा निर्वाचित भए पछि पालन गर्ने नियमहरु
३. बैठकमा पालन गर्ने नियमहरु
४. अन्य बाल समुहका सदस्य, बालबालिका तथा निकायसंग व्यवहार गर्ने नियमहरु

ड) बाल समुहको आर्थिक श्रोत

१. सदस्यता शुल्क
 २. नविकरण शुल्क
 ३. अन्य सहायता र श्रोतहरु
 ४. पैसा जम्मा गरी राख्ने ठाउँ
 ५. आम्दानी र खर्च विवरण कसले राख्ने
- च) अन्य विषयहरु

अनुसूची २ : बाल समुहका लागि आवश्यक आधारभूत सामग्रीहरु

१. बाल समुहको सामग्री राख्नका लागि बाक्सा वा दराज
२. माइन्ट कपी
३. कार्यक्रम विवरण लेख्ने कपी
४. बाल समुहको नियम
५. बाल समुहका अध्ययन सामग्रीहरु
६. बाल समुहको आम्दानी र खर्च लेख्ने लेखा कापी
७. कलम
८. आवश्यकता अनुसार खेल, शैक्षिक तथा मनोरन्जनमुलक सामग्रीहरु

अनुसूची ३ : बाल समुह कार्ययोजना फारम

बाल समुहको नाम : _____ बाल समुहको ठेगाना: _____
 वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.: _____
 सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन : _____
 सुचिकरण नं. :

कार्यक्रमको नाम	विषय	कहाँ गर्ने	कहिले गर्ने	श्रोत व्यवस्था	प्रमुख जिम्मेवार सदस्यहरु

अनुसूची ४ : बाल समुह कार्यप्रगती विवरण फारम

बाल समुहको नाम : _____ बाल समुहको ठेगाना: _____
 वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.: _____
 सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन : _____
 सुचिकरण नं. :

सम्पन्न नाम	कार्यक्रमको विषय	कार्यक्रम भएको स्थान	मिति	खर्च भएको रकम र श्रोत	सहभागी संख्या

अनुसुची ५ : बाल समुह बैठक माइन्टको नमुना

बाल समुहको नाम : बैठक संख्या:
 बैठक मिति : बैठक स्थान:
 वयस्क सहजकर्ताको नाम :

आज मितिमा बाल समुहको बैठक समुहकाको अध्यक्षतामा बस्यो ।
 बैठकमा उपस्थित सदस्यहरुमाभक्त तल उल्लेखित प्रस्तावहरु निर्णयार्थ पेश गरियो ।

उपस्थिती
 वयस्क सहजकर्ता :
 आमन्त्रित (कोही भए)

बाल समुहका सदस्य तथा पदाधिकारीहरु

प्रस्तावहरु
 क)
 ख)
 ग)

निर्णयहरु
 क)
 ख)
 ग)

अनुसुची ६ बालकलवका पदाधिकारीहरुका लागि नमुना आचारसंहिता

- ❖ कुनै पनि प्रकारको मद्यपान, धुम्रपान तथा सूतिजन्य पदार्थको सेवन नगर्ने ।
- ❖ आफुलाई सधै अध्ययनशिल राख्दै हरेक क्रियाकलापहरुलाई फरक किसिमले गर्न चाहाने १८ वर्षको उमेर भन्दा कम उमेरमा वैवाहिक सम्बन्ध कायम नगर्ने एवं अरुलाई पनि बालविवाह गर्न प्रोत्साहित नगर्ने ।
- ❖ विद्यालयमा नियमितरूपमा जानेछन् र विद्यालयमा पढाई तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरुमा सक्रिय सहभागिता जनाउने ।
- ❖ टुहुरा, अपांग, असहाय आफ्ना साथीहरुलाई विशेष सहयोग गर्ने र उनीहरुसंगको बालमैत्री व्यवहारलाई बढावा दिने ।
- ❖ विद्यालय हातामा धुम्रपान, मद्यपान, सूतिजन्य पदार्थ तथा मादक पदार्थ सेवन नगर्ने तथा विद्यालयको पढाईमा बाधा नपुर्याउने अभिभावकहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।
- ❖ विद्यालय तथा घरमा अनुशासित भएर आफुलाई प्रदर्शन गर्ने र फजुल समयलाई सृजनात्मक रूपमा प्रयोग गर्ने ।
- ❖ वडापालिका, गाँउपालिका र नगरपालिकाका बैठक, परिषद, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र हरे स्तरका हरेक निर्णय प्रक्रियामा पालैपालो गरेर सहभागिता जनाउने र बालबालिकाहरुका समस्याहरु खुलारूपमा प्रस्तुत् गर्ने ।
- ❖ बालअधिकार सम्बन्धी अभियानमुखि क्रियाकलापहरु संचालन गर्दा विभिन्न सहयोगी साभेदार निकायहरुसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

- ❖ मोबाईल एवं विद्युतिय उपकरणहरुको दुरुपयोग नगर्ने सकभर विद्यालयमा मोबाईलको प्रयोग नगर्ने ।
- ❖ आफ्नो अधिकारको माग गर्दा अरुको अधिकारको पनि ख्याल गर्ने ।
- ❖ आफ्नो साथीहरुलाई जातिय वा लैगिक हिसावले भेदभाव नगर्ने ,
- ❖ आफु भन्दा सानो उमेरका भाई बहिनीहरुलाई माया गर्ने र उनीहरुलाई नहेप्ने ,

चौम जहारी नगरपालिका